

ІДЕЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІЙ ТРАДИЦІЇ: ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ.

Постановка проблеми: Проблема людини завжди була центральною темою як для мислителів так і для релігійних подвижників. І релігія і наука робили свій внесок у розуміння сутності людини, можливості її розвитку, вдосконалення.

З огляду на цю тоталітарну тенденцію та її катастрофічні антропологічні наслідки необхідно, переосмислити і відокремити від фальсифікацій та спотворень як роботи окремих філософів, так і саме поняття «досконалої людини». Для цього є доцільним зосередитися на основних парадигмах розвитку ідеї вдосконалення, що лягли в основу європейської культури.

Мета і завдання статті. Мета наукової статті полягає у осмисленні та аналізі проблематики вдосконалення людини на основі вивчення робіт провідних європейських філософів, ідеї яких лягли в основу європейської культури. Для дослідження цієї мети можна виокремити декілька завдань:

- розглянути ідею вдосконалення людини у релігійних традиціях Заходу та Сходу;
- виявити основні напрямки становлення ідеї вдосконалення у європейській культурно-історичній традиції та показати значення культурно-історичних парадигм у розвитку цієї ідеї;
- окреслити місце людини у ставленні до Бога та можливості досягнення нею досконалості;
- показати значення суспільного виховання для вдосконалення людини у парадигмі Просвітництва;

Об'єкт статті – концепції вдосконалення людини.

Предмет статті – розгортання ідеї вдосконалення людини та розуміння її сутності у межах європейських культурно-історичних парадигм.

Методи статті. Теоретичною базою наукової статті є праці відомих філософів, концепції яких лягли в основу європейських культурно-історичних парадигм.

Вступ: обґрунтування актуальності даної теми наукової статті визначає ступінь розробленості теми, визначає мету та завдання, методологічну базу наукової статті, наукову новизну та науково-практичне значення даної роботи.

Дослідження даної теми розпочнемо із «ПОНЯТТЯ «ДОСКОНАЛІСТЬ» ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЛЮДИНИ У РЕЛІГІЙНИХ ТРАДИЦІЯХ ЗАХОДУ ТА СХОДУ» Розгляд різноманітних релігійних традицій Сходу та Заходу дав можливість визначити їх спільну прикметну рису – досконалість людини розуміється у контексті з'ясування її місця стосовно Бога. Розуміння «досконалості» та визначення шляху до неї суттєвим чином залежить від конкретної духовної традиції та історичного етапу. Так, у Індії для містичного прозріння та внутрішнього єднання індивідуума з божеством застосовують вправи, що відомі ще з давніх часів як йога. Переживши в чистому вигляді стан, що називається самадхі, людина, за словами Вед, стає згори осяяним мудрецем, пророком, святим, характер її перероджується і життя стає іншим. Особистий контакт з Богом є метою і суфія. Квінтесенцією суфізму є вчення про одкровення, яке трактується як злиття душі з Абсолютом та є метою та підсумком сходження містика до Бога – щаблями вдосконалення.

Протестантизм запроваджує нове розуміння вдосконалення людини. Відповідно і вдосконалення людини як засобу наближення до ідеалу християнської релігії, до Бога суттєво відрізняється в кальвінізмі від православної віри та католицизму. Вдосконалення в кальвінізмі переноситься з етичного вдосконалення «внутрішньої» людини, від містичного споглядання та тайнств до цілком реалістичного напрямку – вдосконалення людського співжиття.

У європейській культурно-історичній традиції сама ідея про досконалість людини і шлях до неї була присутня ще у орфізмі, але першу філософську концепцію досконалості та вдосконалення людини вибудовує Платон, основа якої така ж, як і в орфіків. Провідна ідея концепції полягає у тому, що людина покликана до досконалості і її можна реально досягти, ставши на шлях очищення, сутність якого – звільнення душі. Досягнення досконалості, таким чином, є нічим іншим, як реалізацією закладеної в людину програми – уподібнення Богу.

Наступним на цю потрібно звернути увагу це «Єдине: очищення від тілесного та низького» фундаментальне поняття європейської культури – «Єдине», як мірило досконалості. Ця концепція продовжує платонічну традицію у європейській культурі. Досконалість у автора концепції Плотіна, як і у Платона, також перебуває не у цьому світі матеріальних речей, а у надчуттєвому бутті. Плотін висуває вчення про ієрархічну будову світу, верховним началом якого є Єдине (Першоєдине), яке ще іноді він називає Отцем чи Благом, потім по низхідній ідуть Дух (нус, розум) та Душа. Трійця Плотіна не є рівнозначною як Трійця у християн – Єдине є найдосконалішим началом, від нього й походить решта начал.

Душа людини, за Плотіном, також має слід божественності, але, долучившись до матерії, людина почасти затьмарила свою душу. Тому метою життя людини є очищення від усього тілесного та низького, що можна досягти шляхом містичного сходження. Але, як наголошує Плотін, не слід забувати, що, зрештою, метою життя людини має бути не лише прагнення до безгрішності, а й до Бога.

Принциповою позицією Плотіна було наголошування на ідеї досконалості та гармонійності світу. Звернувшись до пошуку внутрішньої, істинної людини, очищення її від впливів плоті, Плотін закликав до єднання з Богом як засобу до набуття людиною досконалості; у такому контексті ця думка містила нові погляди для того часу. Ідея Плотіна про три начала – Єдине, Дух та Душу знайшла своє продовження у концепціях такого мислителя як Псевдо-Діонісій Ареопагіт.

«Концепція «двох градусів» як парадигма вдосконалення» зазначає, що концепції протиставлення досконалого світу і світу земного, які у попередніх мислителів виявились у вченні про надчуттєвий світ на чолі з ідеєю Блага, Єдиного, небесної та земної ієрархії, знайшли своє продовження у фундаментальній концепції «двох градусів» – граду небесного та граду земного, яка стала парадигмою вдосконалення у християнській думці, автором якої був Аврелій «Два гради» – град Божий та град земний. Град Божий є остаточним блаженством, межею досконалості; до нього він відносить усіх вірних Богу істот, добрих ангелів, істинних християн та добродійних людей. До граду земного відноситься все, що пов'язане з гріхом, безчесними справами, плотськими та суетними спокусами. Власне, вся історія людства є, за Августином, боротьбою цих градусів, а кінцева мета історії полягає у торжестві граду Божого.

Бог є абсолютною досконалістю, а досконалою людиною є Ісус Христос. Тому досягнення людиною досконалості є неможливим, якщо людина відвертається від Бога і спрямовується до себе. Спасіння для кожної людини, зазначає Августин, може стати можливим завдяки вірі. Якщо Плотін джерело зла вбачав у матерії, то Августин відкидає це положення: зло є гріхом, яке є результатом вольної людини, що обрала шлях відхилення від Бога, і це підтверджується актом втілення Христа. Такий погляд на вдосконалення буде зберігатися упродовж усієї епохи Середньовіччя, поступово зазнаючи змін у епоху Відродження. У Новий час натурфілософські дослідження відкрили існування нескінченного космосу, який не має ні початку, ні кінця, що призвело до зруйнування З'являється інше ставлення до природи – ставлення практичне та

«інструментальне», що зумовлює поширення «інструментального» підходу до способів вдосконалення людини. Прикметні риси цього підходу простежуються у добу Просвітництва.

«Ідея суспільного виховання у парадигмі просвітництва» стверджується, що однією з фундаментальних парадигм у європейській традиції була ідея суспільного виховання, основи якої були закладені у добу Просвітництва. Доба Просвітництва знаменувала собою перехід від суспільства, у якому панували релігійні цінності, до суспільства зі змішаною системою цінностей. Важливе місце серед них посідали раціоналістичні цінності, що істотним чином позначилось не лише на науковому пізнанні та розумінні світоустрою, але і на концепції людини та суспільства

«Концепція «суспільного договору» та ідея природної людини» звертається увага на вдосконалення людини, яке розумілось просвітниками як особисте та суспільне виховання. Людина, на думку просвітників, є вінцем природи, самим досконалим її творінням, бо вона наділена розумом. Грунтуючись на теорії суспільного договору, вони створили власний ідеал суспільного та державного устрою. Домінуючою тезою французького просвітництва є те, що людину слід виховувати, але у питанні, яким саме має бути виховання, одностайності не було. У спробах знайти вирішення цього питання створюється кантівська концепція людини з усіма своїми суперечностями.

«Надлюдина і ревізія християнської традиції» Своє філософське завдання Ніцше визначає як «переоцінку всіх цінностей». Кожна епоха та культура має свою особливу ієрархію цінностей, відповідно до якої віддає перевагу одним речам перед іншими. Ніцше називає її «скрижалло цінностей». «Скрижалль цінностей», що домінує у Європі, на його думку, встановлена погано, і має бути переглянута згори донизу. Такі домінуючі культурні цінності Європи як «Бог», «істина» є, за Ніцше, ознакою нашої уяви; натомість єдиною реальністю є світ наших прагнень та пристрастей. Усі наші дії та думки визначаються інстинктами, що можуть бути редюковані до одного інстинкту – «прагненню володарювати». Кожна істота, чи то людина, чи тварина, чи рослина прагне отримати перевагу над іншими істотами і збільшити владу – це є основним законом буття.

Засвоївши вчення Шопенгауера про волю та Дарвіна про розвиток, Ніцше вносить свої корективи: життя сповнене страждань і є постійною боротьбою, зміною поразок та перемог, але це все не є даремним, а веде до певної мети. Кожна істота дотепер породжувала істоту вищу за себе і таким чином, буття постійно підвищується, що є можливим тільки на основі волі до влади, завдяки якій прогресує, розвивається життя, і отже вдосконалюється світ і вдосконалюється людина. Таке вічне подолання, на думку Ніцше, є можливим не лише у минулому, а й у майбутньому. Як із тварини постала людина, так із людини має постати тип, вищий за людину. Він називає цей тип «надлюдиною». Більш високе буття, за яким здавна змагало людство, не можна знайти у царстві небесному, де воно є готовим, його має створити людина власними зусиллями, і саме в цьому, ще недосконалості, неготовості світі. Жадобу влади Ніцше розглядає фактично як фундаментальне підґрунтя вдосконалення й самовдосконалення.

Суспільний розвиток пізньокапіталістичного суспільства спонукає до маніпуляції свідомості, яка ототожнюється з «просвітництвом». Маніпуляція здійснюється, зокрема, через сучасну «індустрію культури» за допомогою численної пропагандистської продукції, яка розповсюджується засобами масової комунікації, і, таким чином, стає можливим здійснювати цілеспрямований вплив на мислення людей. Йдеться, по суті, про вдосконалення об'єкта маніпуляції, що у його ролі постає сучасна людина.

«Людина – об'єкт маніпуляції: соціально-політичні технології як продукт розгортання ідеї вдосконалення» Прикметною ознакою сучасної епохи є намагання панувати над природою використовуючи сучасну техніку. Наслідком такої волі до панування є сучасні соціально-політичні маніпуляційні технології. Для функціонування механізму, призначеного змінити людську природу, застосовують жорсткий контроль над свідомістю. Завданням такої цілковитої трансформації людини є прагнення до уніфікації індивідуального начала, стандартизації, придушення особистісного начала в людині. Протягом тисячоліть і особливо останніх сторіч відбувалася еволюція й удосконалювання технологій влади і соціального управління в суспільстві. Засоби масової комунікації створили для цього принципово нові можливості, багаторазово посиливши ефективність використання інформації з цією метою.

Перетворення ідеї вдосконалення на базу маніпулятивних технологій становить реальну загрозу для нормальних функціональних цінностей, тому проблема подолання технологічного синдрому у вигляді соціально-маніпулятивних проєктів залишатиметься однією з основних проблем соціальної педагогіки. Отже є сенс говорити про потребу в створенні потужної громадської альтернативи, що важко уявити поза утвердженням засад громадянського суспільства.

Отже, прикметною рисою ідеї вдосконалення в релігійних традиціях є те, що вона позначена орієнтацією на Абсолют. Водночас розуміння цього Абсолюту як ідеї вдосконалення щоразу залежить від певної культурно-історичної традиції. У всіх релігійних традиціях присутня думка про те, що людина, вдосконалюючись духовно, може набути певного рівня досконалості та досягнути Божественної межі.

Література

1. Навчальний посібник «Філософія» наукове видання Гончарук Т.В., Джугла Н.В., Мокряк Л. П., Шумка М. Л.
2. Гончарук (Чолач) Т.В., Джугла Н.В., Етнологічні інтенції осмислення українства у філософії Богдана Цимбалістого. // Психологія і педагогіка. – Тернопіль, 2018. - №1-2. – с 155-162.
3. Джугла Н. До питання Українського східного Обряду у рішеннях Замоїського скандалу 1720р. / Історія релігій в Україні. – Львів, «Логос», 2005. – с 210-215
4. Філософія: навч. посіб./ Гончарук Т.В., Джугла Н.В., Шумка М.Л., - Тернопіль: підручники і посібники, 2016. – 416 с